

Pyöreän pöydän keskustelu digitaalisesta informaatiolukutaidosta

26.1.2023, klo 15–17.30, Helsinki, Yliopistonkatu 3

Taustaa

EU on asettanut kunnianhimoiset tavoitteet, joiden mukaan vähintään 80 % väestöstä tulisi hallita digitaaliset perustaidot vuoteen 2030 mennessä. Vaikka Suomessa kansalaisten medialukutaito on hyvällä tasolla, digitaalinen informaatiolukutaito (DIL) on noussut keskustelun aiheeksi vasta viime vuosina. Digitaalinen informaatiolukutaito nähdään keskeisenä niin yksilön identiteetin kehittämisessä, tiedon saannissa, kansalaisosallistumisessa, yhteenkuuluvuudessa kuin kansallisen turvallisuuden rakentajana.

Pyöreän pöydän keskustelussa pohdittiin, mitä DIL merkitsee eri medialukutaito toimijoille, ja millaisia tarpeita ja kehityskohteita eri toimijoilla ja väestöryhmillä on digitaalisen informaatiolukutaidon saralla. Tilaisuuden järjestivät Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamat hankkeet DECA (Demokratian episteeminen toimintakyky algoritmien aikakaudella) ja IMAGINE (Mielen hyvinvoinnin kohentaminen keinona lisätä nuorten osallisuutta) yhdessä partneriensa Faktabaarin ja Kriittisen korkeakoulun kanssa.

Raportin laadinnan periaatteet

Tämän raportin on koostanut DECA-hankkeen koordinaattori tilaisuudessa tekemiensä muistiinpanojen pohjalta. Keskustelussa noudatettiin ns. Chatham House -sääntöä, jonka mukaan osallistujat voivat vapaasti käyttää saamiaan tietoja, mutta puhujan tai muiden osallistujien henkilöllisyyttä tai taustayhteisöä ei tietoja käytettäessä saa yksilöidä ja paljastaa.

Osallistujat

CRITICAL-hanke, DATALIT-hanke, DECA-hanke, Digi- ja väestötietovirasto, EUIPO, Faktabaari, Helsingin kaupunki, IMAGINE-hanke, Kriittinen korkeakoulu, Laurea-ammattikorkeakoulu, Maanpuolustuskorkeakoulu, Kavi, Mediakasvatusseura, Nuoren Voiman Liitto, Nuorisotutkimusseura, Opetushallitus, Opintokeskus Sivis, Sitra, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Uutismedian liitto, Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus, Viestintä ja kehitys -säätö

Ennakkokysymykset

Osallistujille oli lähetetty ennakkoon neljä kysymystä:

1. Mitä DIL merkitsee eri medialukutaitotoimijoille?
2. Millaisia DIL-kompetensseja eri ryhmät tarvitsevat? Missä on suurimpia puutteita tiedoissa ja taidoissa?

3. Millaisia hyviä työkaluja on tarjolla nimenomaan DIL-kompetenssien kehittämiseen? Millaisia työkaluja tarvittaisiin, kenelle?
4. Mitä meidän tulisi tietää (lisää)? Miten tutkimus voisi tukea eri toimijoita?

Johdatus keskusteluun

Tilaisuuden avasi Kari Kivinen EUIPO:sta (European Union Intellectual Property Office). Hän esitteli EU:n DigComp 2.2 - tavoitteet kansalaisten digitaaliselle kompetenssille sekä avasi digitaalisen informaatiolukutaidon käsitettä.

Kooste pyöreän pöydän keskustelusta

Osaaminen ja tarpeet eri väestöryhmissä

- Keskustelussa lähdettiin liikkeelle siitä, että digitaidot(tomuus) ja medialukutaidot(tomuus) näyttävät eri tavoin eri väestöryhmissä.
- Nuorten kohdalla painotettiin, että digitaalinen informaatiolukutaito/-taidottomuus kietoutuvat vahvasti muuhun lukutaitoon.
- Suomessa nuorten ja lasten peruslukutaito on heikentynyt. Niin kutsuttu diginatiivisuus ei auta tilanteessa, jossa ei ymmärretä kielen erilaisia vivahteita tai tekstin/kuvan kontekstia.
- Nuorten lukutaitoa käsittelevissä tutkimuksissa näkyy laaja polarisaatio. Osalla nuorista on erinomainen lukutaito ja he osaavat suhtautua lukemaansa kriittisesti, kun taas toisilla on haasteita peruslukutaidossa.
- Sosiaalisen median alustojen (Instagram, Tik Tok ym.) valtavirtaistumisen takia nuorten digitaalisen lukutaidon kehittäminen nähtiin avainasiana. Tärkeää olisi, että nuoret osaisivat suhtautua kriittisesti sosiaalisessa mediassa leviävään informaatioon ja tarvittaessa tarkistaa informaation oikeellisuuden.
- Ikäihmisten digilukutaidoista keskusteltiin erityisesti luottamuksen näkökulmasta. Ikäihmiset saattavat olla muita väestöryhmiä alttiimpia uskomaan valeutisia tai heidän voi olla hankalampi erottaa maksettua mainontaa varsinaisista uutisista, sillä he ovat tottuneet luottamaan painettuun sanaan ja siihen, että julkaistut kuvat ovat aitoja.
- Dis- ja misinformaation leviäminen maahanmuuttajaväestössä on iso haaste. Kun tietoa ei ole saatavilla omalla äidinkielellä, "tieto" voi perustua esimerkiksi yksityisissä viestiketjuissa käytyihin keskusteluihin.
- Olisi tärkeää panostaa siihen, että uutissisältöjä käännetään useille eri kielille esimerkiksi tekoälyn avulla.

- Maahanmuuttajataustaisten toimittajien kouluttaminen nähtiin yhtenä keinona laajentaa uutisten kielellistä repertuaaria ja kehittää (digitaalista)informaatiolukutaitoa maahanmuuttajayhteisöissä.
- Keskusteluun nostettiin myös vangit, asunnottomat ja muita marginaaliryhmiä, joiden näkökulma tulisi nostaa vahvemmin esiin digitalisaatioon ja lukutaitoon liittyvissä keskusteluissa. Marginaaliryhmien ääni olisi saatava aidosti kuuluviin niin tutkimuksessa kuin kehitystyössä sen sijaan, että vain oletetaan, mitä haasteita näillä ryhmillä on.
- Oltiin vahvasti yhtä mieltä siitä, että kaikki on pidettävä mukana digitalisaatiokehityksessä, mutta se vaatii syvällistä ymmärrystä eri taustaisten ihmisten elämänpiiristä ja ”mediamaisemasta”.

Digitaalista informaatiolukutaitoa ei voida sysätä yksilön harteille

- Keskustelussa painotettiin paitsi eri väestöryhmien erityistarpeita, myös laajaa taitoskaalaa eri väestöryhmien sisällä. Pidettiin tärkeänä sitä, että digitaidot ja digitaalinen informaatiolukutaito nähtäisiin yhteisenä ponnistuksena, jossa vahvemmin pärjäävät auttaisivat heikommin pärjääviä.
- Yhteisön ja oman lähipiirin merkitys korostuu digitaalisen informaatiolukutaidon kehittymisessä. Usein digitukena toimivat mm. omat perheenjäsenet tai työkaverit.
- Turvallisten digiympäristöjen kehittäminen on myös yhteiskunnan vastuulla. Tarvitaan kuratoitua tietoa, ammattimaista journalismia ja DIL-kompetenssien vahvistamista niin työyhteisöissä, kouluissa kuin laajemmin yhteiskunnassa.
- Tuotiin esiin, että kirjastoilla voi olla erityinen rooli kansalaisten DIL-kompetenssien vahvistamisessa. Kirjastot tarjoavat jo nyt digitukea, mutta tätä osaamisalaa voitaisiin kehittää entisestään mm. kirjatonhoitajien ammattitaitoa laajentamalla.
- Suomessa medialukutaito on hyvällä tasolla, mikä selittyy muun muassa sillä, että suomalaiset luottavat viranomaisiin, tuloerot ovat suhteellisen matalat ja lukutaito on hyvällä tasolla.
- Kaikkein alttiimpia disinformaatiolle ovat henkilöt, jotka kokevat jäävänsä yhteiskunnan/yhteisöjen ulkopuolelle, ovat turhautuneita ja huonovointisia. Tästä syystä mielenterveystyöhön ja syrjäytymisen ehkäisemiseen panostaminen ovat tärkeässä osassa taistelussa disinformaatiota, nettihäirintää ja muita digimaailman lieveilmiöitä vastaan.

Digitaalinen informaatiolukutaito demokratian vahvistajana

- Keskustelussa korostui, että erilaiset lukutaidot kietoutuivat ymmärtämisen taitoihin ja kansalaisena toimimiseen. On esimerkiksi tärkeää ymmärtää, mitä tietoa itsestä kannattaa eri yhteyksissä (esim. sosiaalisessa mediassa) jakaa. Pitää myös pystyä arvioimaan, onko toisen jakama informaatio totta.
- Digitaalisessa yhteiskunnassa on tärkeää ymmärtää uutisten/keskustelujen/kuvien konteksti ja ymmärtää myös omat vastuut ja vapaudet tiedon levittämisessä.
- Usein erilaisista lukutaidoista puhuttaessa katse kääntyy koululaitokseen. Koulu ei kuitenkaan voi kasvattaa täydellistä digikansalaista. Yhteiskunnan ja sen jäsenten on yhteisesti kannettava vastuu siitä, että virheellistä tietoa torjutaan ja olennainen tieto on saatavilla ja ymmärrettävää.
- Ei voida olettaa, että tekninen kieli aukeaa kaikille (esim. suostumus tai luvan antaminen erilaisissa digitaalisissa lomakkeissa). Viranomaisten kanssa toimiessa tai virallisia tiedotuslähteitä seurattaessa kansalaisten pitäisi pystyä tavallisen lukutaidon nojalla ymmärtämään, mitä heiltä odotetaan, ja mihin he antavat suostumuksensa.
- Nettihäirintä heikentää demokratiaa ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Esimerkiksi jotkut tutkijat, poliitikot tai asiantuntijat välttelevät sosiaalista mediaa häirinnän takia tai sen pelossa. Tämä puolestaan tarjoaa lisätilaa disinformaation leviämislle.
- Suomessa uskotaan edelleen sitkeästi siihen, että demokratiassa kaikki saavat äänensä kuuluviin. Näin ei kuitenkaan ole, sillä esimerkiksi puolueisiin kuuluu vain pieni osa kansalaisista ja vain tietyt ihmiset ja ihmisryhmät ovat äänessä somessa.
- Huolta aiheutti myös niin sanottu ”tieten tahtoen tietämättömyys” ja välinpitämätön suhtautuminen virheellisen/tarkistamattoman tiedon levittämiseen.
- Polarisoivat alustat (Twitter ym.) horjuttavat demokratian peruspilareita. Digimaailmaan tarvitaan jonkinlaista sääntelyä, jotta faktapohjainen tieto saadaan näkyviin ja disinformaatiota kitkettyä.
- Keskustelijat liittivät datatalouden ymmärtämisen, ns. ”datalukutaidon”, osaksi digitaalista informaatiolukutaitoa.
- Ehdotettiin, että datatalouden perusteet voitaisiin liittää osaksi opetussuunnitelmaa. Jokaisen kansalaisen olisi hyvä ymmärtää datatalouden logiikkaa: mitä alustan taustalla tapahtuu, miksi palvelu on ilmainen, mikä on

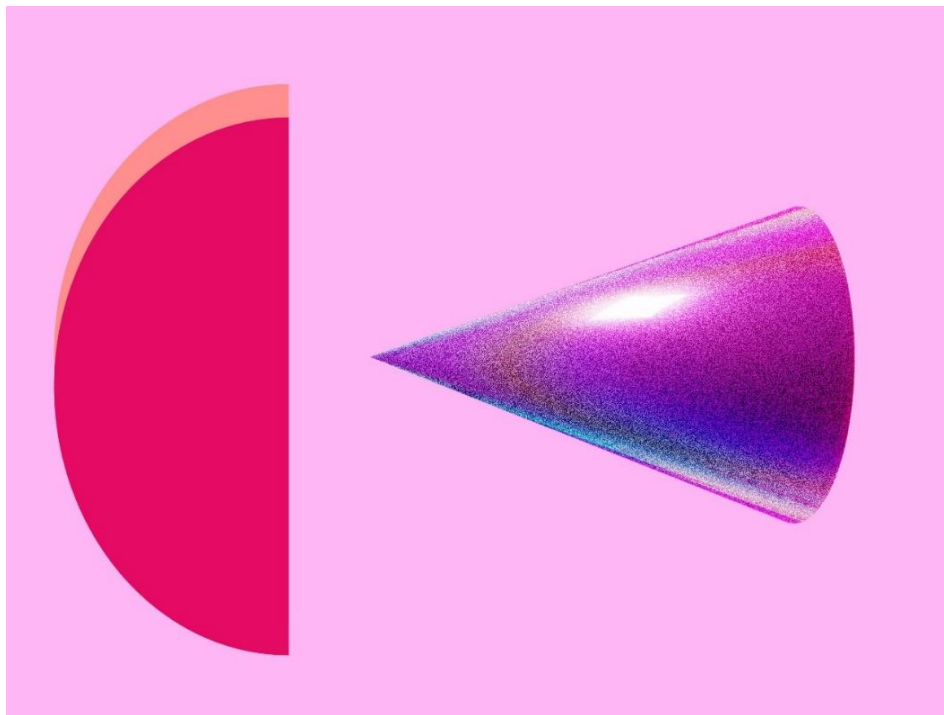
digitaalinen jalanjälki, kuka uutisesta hyötyy rahallisesti ym.

- Datalukutaito ei koske vain yksilöä vaan on tärkeä taito myös organisaatioiden ja koko yhteiskunnan tasolla. Painotettiin, että julkinen sektori voi toimia tiennäyttäjänä myös tässä suhteessa. Organisaatioiden on hyvä pohtia, miten he voivat hyvällä datalukutaidolla ja kuratoidulla tiedolla auttaa kansalaiset oikean tiedon äärelle.
- Regulaatiotyö, jota EU-tasolla tehdään, pitäisi jalkauttaa nopeammin Suomeen. Digimaailma kehittyy huimaa vauhtia ja asioihin reagoidaan nyt jälkijättöisesti, jos ollaan.
- Keskustelijat pohtivat, ovatko kansalaiset tietoisia DSA:sta tai muista uudistuksista, joilla pyritään rakentamaan turvallisempaa digitaalista yhteiskuntaa? Regulaatiotyöstä sekä kansalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista tiedottamista pitäisi tehdä näkyvämmiin ja selkokielisemmin.
- Säännösten rinnalle tarvitaan myös valvontaa/auditointia. Tällä hetkellä kuka tahansa voi väittää, että tietosuojasiat ovat kunnossa, vaikka eivät olisi.
- Tutkimusta erilaisista uudistuksista ja säädöksistä tulisi tehdä etukäteen ja pohtia niiden vaikuttavuutta. Tilannekuvan hahmottaminen on kuitenkin hankalaa, koska tutkijat eivät saa tarvitsemaansa dataa.

Politiikkasuosituksia/ ehdotuksia hallitusohjelmaan

- Elinikäinen oppiminen ei lopu toiseen asteeseen. Toimintaympäristön muutoksen ymmärtäminen vaatii osaamisen päivittämistä kaiken ikäisiltä ihmisiltä, jotta disinformaatiota ja muita digimaailman lieveilmiöitä pystytään torjumaan.
- Tarvitaan tehokkaampaa regulaatiota ja EU-tason säädösten nopeampaa jalkauttamista Suomeen.
- Kriittisen lukutaidon kehittäminen on otettavat prioriteettilistalle.
- Hyvinvointivaltiossa digiosallisuus tulisi nähdä itseisarvona eikä kilpailukyvyllä alisteisena.
- Digitaalista informaatiolukutaitoa tulee kehittää yhteiskunnassa koordinoitusti. Esimerkiksi opetusministeriön alaisuuteen tarvittaisiin jonkinlainen koordinaatioryhmä DIL-kysymysten eteenpäin viemiseen ja yhteisen termin hahmottamiseen.
- Hallitusohjelmassa tulisi korostaa sitä, että DIL-kysymykset koskevat meitä kaikkia. Ei ole olemassa algoritmeja tai digitaalisia alustoja ilman ihmisiä/toimijoita niiden takana. Ihmislähtöistä näkökulmaa tulisi tuoda vahvemmin esiin.

- DIL-kysymyksiä koskevat vastuut tulisi määritellä ja kohdentaa tarkemmin.
- Haavoittuvat/ marginalisoidut ryhmät on saatava aidosti mukaan DIL-keskusteluun ja kehitystyöhön.
- Digitaalinen sivistys on saatava koordinoitusti kansalais-taidoksi varhaiskasvatuksesta vanhuuteen.

Lisätietoja tilaisuuden järjestäjistä:

[DECA](#)

[IMAGINE](#)

[Faktabaari](#)

[Kriittinen korkeakoulu](#)